

УДК 94 (477)+331.5

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В 1991-2004 рр.: ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ

СЕРГІЙ АЛЕКСЄЄВ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та гуманітарної освіти
Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ*

У статті розглянуті основні економічні, соціальні, правові та інші передумови та фактори, що обумовили історичні особливості формування внутрішнього ринку праці в Україні в 1991-2004 роках. Головну увагу автор приділяє ринковим змінам у сфері соціально-трудова відносин. Проаналізовані історичні передумови, тенденції, напрями та особливості становлення національного ринку праці в перехідний період.

Ключові слова: Україна, перехідний період, ринкова економіка, ринок праці, соціально-трудова відносини, трудовий потенціал, зайнятість.

Постановка проблеми та стан її вивчення. В умовах переходу українського суспільства на ринкові засади найбільш суттєві зміни відбувалися й відбуваються у сфері соціально-трудова відносин. Питання і проблеми, які тут виникали, були надзвичайно гострі й складні, оскільки зачіпали інтереси практично всього населення країни. Особливо суперечливим був процес формування внутрішнього ринку праці. Тому перший досвід реформування економіки України свідчить про необхідність посилення уваги до ринку праці як у теоретичному й практичному плані, так і в історичному контексті.

Як відомо, ринок праці є важливою складовою всієї ринкової системи будь-якої країни, тому формування внутрішнього ринку праці стало однією з найскладніших соціально-економічних проблем трансформації національної економіки.

У перехідний період формування ринку праці було неможливе без активного втручання держави. Але стан та розвиток ринку праці, а також ступінь та методи його регулювання з боку держави були обумовлені різними за своїм характером чинниками: рівнем та історичними особливостями соціально-економічного розвитку, макроекономічною політикою, співвідношенням основних політичних сил, політичною культурою суспільства, глобальними тенденціями у сфері зайнятості тощо.

Особливість ринку праці полягає в тому, що він охоплює не тільки сферу обігу товару "робоча сила", а й сферу виробництва, де наймані робітники разом працюють. Відносини, що тут виникають, зачіпають важливі соціально-економічні проблеми, а тому потребують особливої уваги.

У зв'язку із цим більш ніж нагальною є проблема вивчення, з історичної точки зору, соціально-економічних, політичних та інших факторів, які впродовж 1991 - 2004 рр. впливали на процес формування та розвитку ринку праці в Україні.

Принагідно зазначимо, що, можливо, через значну складність та суперечливість цього процесу, практичну відсутність теоретичних узагальнень фахівців

з економічної теорії, економіки праці та соціально-трудова відносин проблема формування внутрішнього ринку праці в Україні в перехідний період поки що не користується популярністю серед дослідників новітньої історії України й залишається малорозробленою.

Проте вже набутий практичний досвід з формування ринку праці в Україні протягом 1991-2004 рр. знайшов певне висвітлення в публікаціях державних службовців, фахівців із державного управління й статистики, економіки праці, науковців, економістів, соціологів тощо.

Тут варто вказати, перш за все, на монографічні дослідження З. П. Бараник, Л. С. Лісогора, П. П. Мазурка, Г. І. Чепурко, Н. М. Шульги, у яких розглядаються досвід і проблеми формування, розвитку та функціонування ринку праці в Україні в період становлення ринкової економіки [1-5]. Державні механізми регулювання ринку праці та підвищення його ролі у формуванні ефективної ринкової економіки аналізують у своїх працях І. Ф. Пономарьов, В. Б. Брезінський, М. Гуць, В. Ярошенко, Т. А. Панюк та інші дослідники [6-10].

І все ж таки, нез'ясованим залишається вплив соціально-економічних та політичних процесів, що відбувалися в Україні з початку її незалежності, на становлення та розвиток ринку праці в Україні. У зв'язку із цим вважаємо за доцільне продовжити вивчення зазначеної проблеми з точки зору сучасного розуміння ситуації.

У пропонованій статті ми поставили за мету проаналізувати соціально-економічні, політичні та інші фактори, що впливали на процес формування та розвитку ринку праці в Україні в умовах глибокої економічної кризи, відродження національної державності та опору ринковим реформам з боку певних сил в українському суспільстві. Це дасть нам можливість визначитись у питаннях про тенденції, особливості, перші підсумки та соціальні наслідки становлення ринку праці в Україні в перехідний період.

Виклад основного матеріалу. Починаючи безпосереднє висвітлення цієї проблеми, зазначимо, що в СРСР за часів централізованої планової економіки сфера трудових відносин, як відомо, жорстко регулювалась, оскільки держава, виступаючи з позицій роботодавця-монополіста, визначала умови розподілу та перерозподілу трудових ресурсів. При цьому жорстко регламентованим було проведення і державної політики оплати праці. Як відомо, у радянській економіці проблеми зайнятості взагалі не існувало. Стан використання робочої сили в СРСР характеризувався надзайнятістю. Пріоритетність в адміністративно-командній економіці екстенсивних методів господарювання вимагала дедалі більшої кількості працівників. За статистичними даними, в СРСР у 1990-1991 рр. використання трудових ресурсів становило понад 80 %, тоді як у розвинутих країнах - 60-65 %. До початку перехідного періоду ринку праці СРСР, особливо його європейської частини, були притаманні повна зайнятість і навіть дефіцит робочої сили. Але повна зайнятість населення забезпечувалася переважно за рахунок низької заробітної плати. Дешевизна робочої сили, майже повна відсутність зв'язку між інтенсивністю та ефективністю праці та її оплатою, недоліки управління та організації праці неминуче призводили до утримання на підприємствах надлишкової робочої сили. Така надзайнятість населення в умовах тотальної державної монополії робила його повністю залежним від держави, від її політики ціноутворення й формування зарплати. У цьому полягала одна з головних причин дешевизни робочої сили в СРСР порівняно з її вартістю в інших країнах.

Недосконалою була й структура зайнятості населення. Характерною рисою ринку праці в СРСР була надвисока частка зайнятих у промисловості й у галузях ВПК і, навпаки, низький розвиток сфери послуг. Так, наприкінці 1980-х років в СРСР співвідношення зайнятих у виробничій і невиробничій сферах становило 3:1. У сільському господарстві було зайнято майже 20 % робочої сили, у промисловості - понад 50 %, а у сфері послуг - лише 25 % [11, с. 317].

Неефективною була й професійна структура зайнятих в СРСР. Переважав індустріальний тип зайнятості, тобто промислової й сільськогосподарської трудової діяльності. Сама зайнятість характеризувалася великими диспропорціями. Поряд із надлишком робочої сили в одних сферах і видах діяльності існував її дефіцит в інших.

Безробіття в СРСР розглядалося як атрибут капіталістичного суспільства й відносин експлуатації. Проте насправді безробіття існувало, але в прихованій формі. Згідно з оцінками експертів, приховане часткове безробіття в СРСР становило не менше 30 млн осіб.

Отже, повна зайнятість в адміністративно-командній економіці мала вигляд обов'язкової зайнятості маломобільної робочої сили, яка отримувала низьку зарплату не за працю, а практично за вихід на роботу. Ця модель використання трудових ресурсів була орієнтована на дешеву робочу силу з нерозвинутими потребами й високою часткою соціальних послуг низької якості, що надавалися з так званих суспільних фондів споживання.

Загалом в адміністративно-командній економіці

відносини купівлі-продажу робочої сили були практично замінені адміністративними методами розподілу робочої сили, що призводило до неефективного використання трудового потенціалу країни, прихованого безробіття, надлишкової зайнятості тощо.

Зазначимо, що перехід до ринкової економіки передбачав формування ринку праці як частини економічної системи, у межах якої відбувається залучення праці як економічного ресурсу до сфери виробництва.

Ринок праці, як відомо, охоплює сукупність механізмів, що забезпечують узгодження та координацію попиту й пропозиції праці, купівлю-продаж робочої сили та визначення її ціни, організацію оплати праці й соціальний захист найманих працівників через систему соціального страхування.

Початок становлення внутрішнього ринку праці в незалежній Україні пов'язують з ухваленням у 1991 р. Закону України "Про зайнятість населення". Згідно із цим законом, держава відмовлялася від монопольного права на працевлаштування й забезпечення абсолютної зайнятості населення й брала на себе зобов'язання тільки здійснювати матеріальну та соціальну підтримку працівників, що втратили роботу й офіційно отримали статус безробітних. У Законі було викладено всі гарантії, які держава надавала всім працездатним особам працездатного віку. Тут же були визначені основні завдання Державної служби зайнятості та відповідних Міністерств у регулюванні ринку праці, стимулюванні зайнятості й подоланні безробіття [12].

У Законі України "Про зайнятість населення" також було визначено, що основні функції з регулювання ринку праці належать Міністерству праці і соціальної політики. Це Міністерство відповідало за створення та вдосконалення трудового законодавства й за врегулювання проблем зайнятості. Воно несло відповідальність за розробку національної програми зайнятості на основі регіональних програм, а також займалося створенням спеціальних національних програм, метою яких було сприяння зайнятості певних груп населення.

У цей період в Україні були створені й базові елементи інфраструктури ринку праці. Для реалізації програми зайнятості в 1991 р. було створено Державну службу зайнятості, яка стала автономним органом при Міністерстві праці і соціальної політики, та Державний фонд сприяння зайнятості населення.

Певні функції з регулювання ринку праці виконували також і Міністерство економіки та регіональні управління економіки місцевих державних адміністрацій.

Але процес формування національного ринку праці відбувався досить повільно й суперечливо. І це було аж ніяк не випадково, оскільки сфера зайнятості була однією з найбільш здеформованих сфер економіки України за часів її перебування в складі СРСР. На момент проголошення незалежності України сфера зайнятості характеризувалася: 1) відсутністю державних і правових інститутів ринку праці, законодавства про зайнятість, а також невизнанням безробіття на державному рівні; 2) концентрацією зайнятості на підприємствах державного сектора; 3) відсутністю гнучкої системи оплати праці внаслідок її державного регулювання; 4) низьким рівнем мобільності робочої сили внаслідок зако-

нодавчого обмеження плинності кадрів, зміни місця роботи (через наявність паспортної прописки, обліку трудового стажу, відсутність ринку житла тощо) [11, с. 318-319].

Важливою передумовою формування ринку праці в Україні було подолання відокремлення робітників від засобів виробництва, яке існувало десятиріччями на основі монополізованої державної власності й визначало по суті хоча й суспільну, але, так би мовити, "нічийну" власність. Саме ці суб'єктивні обставини обумовлювали низьку матеріальну заохочуваність працівників до ефективного використання засобів виробництва в планово-адміністративній економіці. Іншими словами, час вимагав радикальних змін у співвідношенні різних форм власності на користь приватної.

Зазначимо, що на початковому етапі процес становлення ринку праці в Україні відбувався досить повільно внаслідок недостатнього формування законодавчої бази, труднощів трансформації адміністративно-планового управління в нові ринкові умови, намагання певної частини суспільства гальмувати ринкові перетворення тощо.

Умови створення й функціонування ринку праці загалом передбачали економічну, політичну й моральну свободи працівників і поділялися на економічні, соціальні, правові, соціально-психологічні та соціально-культурні.

Ринок праці в Україні почав формуватися й функціонувати під впливом багатьох чинників, які можна поділити на окремі групи: 1) політичні (внутрішньополітична та зовнішньополітична ситуації, формування української держави, політичний курс уряду); 2) економічні (загальна макроекономічна ситуація, нестабільність економічного розвитку, глибока економічна криза, економічний курс уряду); 3) правові (відсутність нормативно-законодавчого забезпечен-

ня сфери трудових відносин та соціального захисту й практики їх регулювання); 4) професійно-освітні (можливість отримання та якості освіти й професійної підготовки, умови, характер, оплата та охорона праці) тощо.

На початку 1990-х років переорієнтація економіки на ринкові відносини, процеси роздержавлення й приватизації, конверсія виробництва, реорганізація Збройних сил України тощо прискорили процес реального вивільнення працівників, призвели до скорочення вакантних посад, підвищили напруженість на ринку праці, що формувався. І все це відбувалося в умовах глибокої економічної кризи, яка охопила країну.

За статистичними даними падіння обсягів промислового виробництва в перші п'ять років перехідного періоду складало понад 55 %, сільськогосподарського - приблизно 30 %. Близько 80 % населення країни знаходилося за межею бідності, рівень безробіття (з урахуванням прихованого) досягав 40 %. Рівень гіперінфляції в Україні в 1992 році склав 2005 %, а в 1993 р. - 10155 %.

У 1998 р. зниження обсягів промислового виробництва в цілому по Україні порівняно з 1990 роком склало 51 %. Найбільш значним виявилось скорочення випуску продукції промисловості у Львівській (на 73 %), Кіровоградській (на 70 %), Житомирській (на 68 %) та Луганській (на 67 %) областях [13, с. 186].

Політичні, економічні та соціальні реформи докорінно змінили ситуацію на ринку праці України. Перш за все, ринок праці дуже швидко відреагував на економічну кризу скороченням попиту на робочу силу. Протягом 1990-х років чисельність вільних робочих місць зменшилася більш як у 5,5 раза, що призвело до різкого скорочення попиту на працю (див. табл. 1) [14, с. 385, 392; 15, с. 356, 359; 16].

Таблиця 1. - Динаміка основних показників ринку праці України за 1992-2004 рр.

Показник	Роки						
	1992	1993	1995	1997	2001	2003	2004
Населення, млн осіб	52,1	52,2	51,7	50,9	48,9	48,0	47,6
Економічно активне населення (у віці 15-70 років), млн осіб	-	-	25,6	26,1	22,4	22,2	22,2
Чисельність зайнятих, млн осіб	24,5	23,9	23,7	22,6	20,0	20,1	20,2
Безробітні на кінець року, тис. осіб	70,5	83,9	126,9	637,0	1824,7	1024,2	975,5
Рівень зареєстрованого безробіття, %	0,25	0,3	0,46	2,33	4,22	3,7	3,5
Безробітні на кінець року, млн осіб (за методологією МОП)	-	-	1,4	2,3	2,4	2,0	1,9
Рівень безробіття, % (за методологією МОП)	-	-	5,6	8,9	10,7	9,1	8,6

Така тенденція була зумовлена значним падінням реального ВВП та ліквідацією підприємствами надлишкової кількості робочих місць, які були створені в умовах адміністративно-командної системи. Але, всупереч теоретичним міркуванням, скорочення існуючого попиту на робочу силу далеко не відразу позначилось на зниженні зайнятості. Майже всі підприємства - і державні, і приватизовані - практично не вдавались до масових звільнень, розраховуючи на тимчасовість економічного спаду. І навіть після посилення економічного тиску в Україні низьке безробіття зберігалось ще досить тривалий час.

Таким чином, в Україні скорочення зайнятості

протягом першого етапу економічної трансформації було досить повільним, незважаючи на значний спад виробництва. Це, мабуть, пояснюється передусім неготовністю адміністрацій підприємств до зламу патерналістських традицій радянських часів. Але, як наслідок, мінімальне скорочення чисельності зайнятих супроводжувалось зниженням заробітної плати, масовими її несплавами, вимушеним переведенням працівників на скорочений робочий режим, поширенням практики неоплачуваних адміністративних відпусток тощо. Працівники вимушено погоджувались на таку псевдозайнятність під впливом бажання зберегти роботу, соціальний статус та доступ

до соціальних послуг, що надавались на підприємствах. Таким чином, напруження на ринку праці просто не знаходило віддзеркалення в статистиці.

Зазначимо, що поглиблення економічної кризи скоротило фінансові можливості підприємств. Продовжував скорочуватись попит на робочу силу з боку великих підприємств, а сектор малого підприємництва був занадто слабким для створення достатньої кількості робочих місць. Усе більша частина безробітних не могла знайти постійної роботи, значна їх кількість була змушена жити за рахунок доходів з підсобного господарства або неформальної діяльності. Як наслідок, в Україні скорочення зайнятості після 1995 року значно прискорилось і його темпи почали випереджати темпи зниження ВВП [17, с. 41-42].

Треба підкреслити, що в Україні за період реформ спад виробництва та зниження попиту на робочу силу, безумовно, негативно позначилися на зайнятості населення, передусім, у таких галузях, як промисловість, будівництво, сільське господарство, які традиційно визначали структуру ринку праці України. Але, за розрахунками фахівців, не спостерігалось сталої залежності між динамікою реального ВВП та зайнятістю населення. Так, протягом 1991-2003 рр. обсяги реального ВВП скоротилися на 54 % (з 164,8 млрд крб у 1990 р. до 75,6 млрд крб у 2003 р. у порівняних цінах 1990 р.); а чисельність зайнятих в економіці зменшилася тільки на 15,4 % (з 25,4 млн осіб у 1990 р. до 20,1 млн осіб у 2003 р.) [8, с. 13].

Аналіз темпів спаду виробництва й зменшення реального ВВП дає всі підстави для визначення стану економіки України в 1991-1993 рр. як кризової, а в 1994-1995 рр. як депресивної. У 1996-1997 рр. почалося незначне поживлення економіки, у 1998-1999 рр. настає стабілізація, а у 2000-2004 рр. почалося певне піднесення.

Кризовий стан економіки України, який існував на першому етапі формування ринкових відносин та економічні реформи призвели до суттєвих структурних змін на ринку праці. Частка зайнятих у промисловості знизилася з 30,7 % у 1990 р. до 20,6 % у 2002 р., у будівництві - відповідно з 9,4 % до 5,1 %. Але водночас зросла частка зайнятих у сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві - з 19,7 % до 25,2 % й у сфері послуг - до 49,1 % [8, с. 14]. Але така структура ще не відповідала структурі зайнятих у країнах із розвинутою ринковою економікою.

Як відомо, в Україні перехід від державної до приватної власності здійснювався радикальним шляхом. Політичні рішення держави були реалізовані на основі Закону про приватизацію, що дало змогу за короткий термін здійснити перерозподіл економічних ресурсів виробництва між державною, колективною та приватною формами власності. Як наслідок, у результаті такої приватизації в значній кількості робітників виникли проблеми з роботою, вони змінили свій статус на незайняте або безробітне населення.

Унаслідок процесів роздержавлення й приватизації до 39,5 % у 2003 р. зменшилася чисельність зайнятих у державному секторі економіки. На приватних підприємствах працювало понад 29 % зайнятих, у колективному секторі - 31,2 %. За цей пе-

ріод чисельність зайнятих у державному секторі скоротилася на 7,6 %, у колективному - на 4,8 % та зросла в приватному секторі на 12,4 % [8, с. 15].

Але, за статистичними даними, приватизаційні процеси та формування приватного сектора в Україні відбувались вельми повільно. Приватизація державних підприємств шляхом їх повного акціонування трудовими колективами виявилася неефективною. Цей спосіб приватизації не призвів до появи реального власника та стратегічного інвестора, тобто не підвищив ефективності зайнятості.

Однією з особливостей зайнятості в економіці України в перехідний до ринку період був розвиток неформального та нелегального ринку праці. Сюди можна віднести ту частину населення, яка неофіційно була зайнята торгівлею на речових ринках, осіб, що були залучені в нелегальний бізнес і кримінальні структури. Існувало також чимало видів діяльності - консультативні послуги, ремонт житла й автомобілів, будівництво приватних житлових та дачних будинків, послуги юристів, лікарів, репетиторів тощо, які проводилися без будь-якої реєстрації й мали досить значні масштаби. Усе це разом забезпечувало зайнятість багатьох сотень тисяч людей.

Збільшення нелегальної трудової міграції, неформальної зайнятості, зростаючий рівень безробіття, низька соціальна захищеність населення свідчили про те, що в Україні ще не існувало ефективного механізму державної політики зайнятості та й сама вона концептуально знаходилася ще на стадії формування.

Висновки

1. В СРСР за часів централізованої економіки Україні надавалась особлива роль у загальносоюзному поділі праці. Її промисловий потенціал на 80 % працював у режимі незамкненого технологічного циклу. Через це розрив економічних зв'язків у перехідний період неминуче спричинив кризовий стан, загострив проблему зайнятості й безробіття. Поглибленню такої ситуації сприяла й нераціональна структура української економіки, яка на 70 % була зорієнтована на виробництво засобів виробництва й лише на 30 % - на виробництво предметів споживання. До того ж територіальна структура зайнятості населення акумулювала негативні наслідки нераціонального розміщення галузей важкої промисловості, її надмірної концентрації в індустріально розвинутих регіонах.

Усе це обумовило специфічні особливості формування внутрішнього ринку праці в умовах перехідної економіки.

2. У радянській Україні тривалий час існувала монополія державної власності, жорстка регламентація розмірів заробітної плати, наявність інституту прописки тощо, що також призвело до деформації ринку праці.

3. У перехідний період формування ринку праці в Україні відбувалося вкрай повільно. Це було зумовлено, по-перше, слабкою структурною перебудовою економіки. По-друге, неефективністю роздержавлення й приватизації, що не призвело до зростання продуктивності праці, появи реального власника, трансформації прихованого безробіття у відкрите й зменшення надлишкової зайнятості. По-третє, через недостатній розвиток малого та середнього

бізнесу, тобто через недостатнє створення нових робочих місць.

4. Розвиток ринку праці в перехідний період характеризувався такими негативними рисами, як низька ефективність використання трудового потенціалу країни, низька пристосованість робочої сили до нових умов господарювання, зростаючі соціальні ризики, низький рівень, нестабільність і коливання доходів тощо. Основними причинами такого стану було те, що в економіці домінували видобувні й базові галузі промисловості з низьким рівнем переробки сировини, ресурсовитратний тип господарювання, низький технологічний рівень виробництва, неконкурентоспроможність багатьох видів продукції.

5. Формування ринку праці в перехідний період здійснювалося в умовах кризового стану економіки, неефективної її структури, надзвичайно розвинутої важкої промисловості й слабкої сфери народного споживання, залежності економіки від кооперативних зв'язків із державами СНД, насамперед, від поставок енергоносіїв тощо.

6. Загалом ринку праці України в перехідний період були притаманні такі ознаки, як перевищення пропозиції робочої сили над попитом; зниження зайнятості у сфері суспільного виробництва; низька ціна робочої сили та її невідповідність реальній вартості; великі масштаби зростання прихованого безробіття; низька професійна й особливо територіальна мобільність трудових ресурсів; відсутність або недостатня опрацьованість правових норм та організаційно-економічних механізмів, що регулювали б трудові відносини; еміграція висококваліфікованої робочої сили.

Від вирішення цих та інших проблем у сфері соціально-трудових відносин нині визначальною мірою залежить здатність українського суспільства до подальшого розвитку ринкових стосунків. Потрібна нова стратегія соціально-економічного розвитку, яка б орієнтувалася на створення соціальної держави й пріоритетне врахування соціальних цілей і наслідків суспільних перетворень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бараник З. П. Функціонування ринку праці: статистична оцінка : [монографія] / З. П. Бараник. - К. : КНЕУ, 2007. - 386 с.
2. Лісогор Л. С. Конкурентність ринку праці: механізми

реалізації : [монографія] / Л. С. Лісогор. - К. : Ін-т демографії та соц. досліджень, 2005. - 168 с.

3. Мазурок П. П. Соціально-інституціональні основи формування ринку праці в Україні : [монографія] / П. П. Мазурок. - К. : ННЦ "ІАЕ", 2005. - 424 с.

4. Чепурко Г. І. Ринок праці в Україні: проблеми зайнятості в період становлення ринкової економіки / Г. І. Чепурко. - К. : ІС НАНУ, 2004. - 273 с.

5. Шульга Н. М. Тенденції розвитку ринку праці та регулювання якості робочої сили / Н. М. Шульга. - Харків : ХНЕУ, 2007. - 147 с.

6. Пономарев І. Ф. Совершенствование механизма управления рынком труда в Украине / И. Ф. Пономарев, Э. И. Полякова, Э. С. Зверева // Научные работы ДОНДУ. - Вып. 37. - Донецьк, 2001. - С. 71-77. - (Сер.: Економічна).

7. Брезінський В. Б. Ринок праці і підвищення його ролі в формуванні ефективного ринкової економіки / В. Б. Брезінський // Вісник ЖІТІ. - 2002. - № 22. - С. 182-190. - (Серія: економічні науки).

8. Гуць М. Оцінка стану ринку праці в умовах реформування економіки України / М. Гуць // Україна: аспекти праці. - 2005. - № 2. - С. 13-17.

9. Ярошенко В. Державні механізми регулювання ринків праці в Україні / В. Ярошенко // Україна: аспекти праці. - 2007. - № 8. - С. 30-37.

10. Панюк Т. А. Характеристика ринку праці в сучасних умовах / Т. А. Панюк // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 6. - С. 204-208.

11. Панчишин С. М. Макроекономіка / С. М. Панчишин. - К. : Либідь, 2002. - 616 с.

12. Про зайнятість населення : закон України від 1 березня 1991 р. № 803-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 14. - Ст. 170.

13. Табачкова Н. А. Соціально-економічні перетворення та політика зайнятості населення в Україні / Н. А. Табачкова // Научные работы ДОНДУ. - Вып. 53. - Донецьк, 2002. - С. 186-194. - (Сер.: Економічна).

14. Статистичний щорічник України за 2004 рік / [за ред. О. Г. Осауленка ; відп. за вип. В. А. Головка]. - К. : Консультант, 2005. - 588 с.

15. Статистичний щорічник України за 2006 рік / [за ред. О. Г. Осауленка ; відп. за вип. П. П. Забродський]. - К. : Консультант, 2007. - 552 с.

16. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

17. Лібанова Е. М. Ринок праці / Е. М. Лібанова. - К. : ЦНЛ, 2003. - 224 с.

S. Alekseyev

FORMING OF LABOUR MARKET IS IN UKRAINE (1991-2004): HISTORICAL FEATURES AND CONSEQUENCES

The article describes the main economic, social, legal and other conditions and factors that provided the historical features of forming of internal labour market in Ukraine in 1991-2004. The author focuses on the market changes in the field of social-labour relations. The author analyzes the historical pre-conditions, tendencies, trends, features and consequences of forming of national labour market during the transition to market economy period.

Key words: Ukraine, transition period, market economy, labour market, social-labour relations, labours potential, employment.

© С. Алексеев

Надійшла до редакції 30.08.2012